

РЕЦЕНЗИЯ

От доц. д-р Соня Варадинова Милева-Божанова (05.02.18),
член на научно жури определено със Заповед № 1400/27.05.2014 г. на Ректора
на ЮЗУ «Неофит Рилски»

Относно: публична защита на дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен „**доктор**” по професионално направление 3.9 Туризъм, област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки

Тема на дисертационния труд: „**Винен туризъм**”

Автор на дисертационния труд: **Любов Кирилова Иванова**, докторант на самостоятелна подготовка при ЮЗУ «Неофит Рилски», Стопански факултет, катедра «Туризъм»

Научен ръководител: доц. д-р **Мария Станкова**

Представеният за рецензиране дисертационен труд е насочен за публична защита с решение на ФС на Стопански факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски” с Протокол № 26/20.05.2014 г. и е в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за неговото прилагане и Правилника за организацията и провеждането на конкурси за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в ЮЗУ «Неофит Рилски», като са спазени всички процедурни изисквания.

Настоящата рецензия е структурирана в девет части и включва **кратки биографични данни и характеристика на научните интереси на дисертанта, актуалност на дисертационния труд, обща характеристика на дисертационния труд, оценка на научното съдържание, език и стила на изложение, библиографски апарат, оценка на научните и практическите резултати и приносите на дисертационния труд, справка за автореферата и публикациите, свързани с дисертационния труд, критични бележки и препоръки, въпроси и заключение.**

1. Кратки биографични данни и характеристика на научните интереси на дисертанта

Любов Кирилова Иванова е родена 22.10.1970 г. в гр. Благоевград. В периода 1988-1992 г. завършва полувисше образование в ИМТ „Алеко Константинов“ - Бургас, специалност “Оператор в туристическото обслужване“. Придобива ОКС «магистър» по «Приложна лингвистика» към ЮЗУ «Неофит Рилски», Благоевград (1996-2000 г.).

В периода 1990 – 2006 г. работи като преводач, екскурзовод и преподавател по английски език. Има над 20 годишен стаж като екскурзовод, член на Съюза на екскурзоводите. От 2006 г. е преподавател по английски и испански език към ЮЗУ «Неофит Рилски», Благоевград

От 01.04.2010 г. е зачислена като докторант на самостоятелна подготовка по научната специалност Икономика и управление (Туризъм) от професионално направление 3.9. Туризъм, област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки към катедра «Туризъм» при Стопански факултет на ЮЗУ «Неофит Рилски», Благоевград. Отчислена е с право на защита 22.09.2013 г. със заповед № 1400/27.05.2014 г. на Ректора на ЮЗУ «Неофит Рилски» е определено научно жури и насочена за публична защита в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за неговото прилагане и Правилника за организацията и провеждането на конкурси за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в ЮЗУ „Неофит Рилски“ като са спазени всички процедурни изисквания. Дисертационният труд е подготвен под научното ръководство на доц. Д-р Мария Станкова.

В периода 2012-2014 г. участва активно в редица научно-изследователски проекти като НИД – Н9, както следва „Социо-културни аспекти на взаимоотношенията между студентите и преподавателите в академична среда“ (2012), Транслиране на послания към младите хора чрез представяне на унаследените културни пластове (2013), „Взаимовръзки между туризма и културата – представяне на културни практики, съхраняващи идентичността в югозападна България“ (2014). Участва в Първа международна научна конференция за докторанти 18-20.06. 2010, Дюни.

Любов Иванова проявява активност като взема участие и в такива практико-приложни проекти като „Евранет“ съвместно с РТЦ – Благоевград (2011), Укрепване на регионални туристически структури. Развитие на устойчив туризъм на територията на НП „Пирин“, Добринище (2009-2011), За професионално обучение на кадрите в туризма“ (Съвместен проект с Шотландия, Австрия, Гърция и Испания), „Национално използване на екоресурси в планините Голак и Влахина“ - № 2007 СВИ 16IPO 0007 – 2009-1-80 (2012), "Културен обмен - да споделим различията за обединяване на бъдещото културно развитие" № 2007СВИ16IPO007-2009-40, съфинансиран от Инструмента за предприсъединителна помощ - Програма за трансгранично сътрудничество между Република България и Бивша Югославска Република Македония (2012) и други.

Кандидатът владее английски, испански език, френски и гръцки език.

2. Актуалност на разработвания в дисертационния труд проблем.

Представеният за рецензиране дисертационен труд на докторант Любов Иванова, авторефератът, справка за приносите и научните публикации свидетелстват за целенасочените усилия на автора задълбочено да анализира и изследва въпросите, свързани с винения туризъм и по-конкретно за Югозападна България на примера на конкретна дестинация – Долината на река Струма. Темата на дисертацията е **актуална** в контекста за значимостта на устойчивото и отговорно развитие на туристическата дестинация и диверсификацията на туризма. Докторант Любов Иванова аргументирано и убедително откроява актуалността и значимостта на изследваната проблематика. Доказателство за тези твърдения е опитът на страните и добрите практики на редица водещи страни изградили своя икономически просперитет, утвърдили се като водещи туристически дестинации върху устойчивото развитие на винения туризъм.

3. Обща характеристика на дисертационния труд

Дисертационния труд на докторант Любов Кирилова Иванова, авторефератът, справка за приносите и научните публикации, свързани с дисертационния труд са резултат от самостоятелно научно изследване. Те свидетелстват за целенасочените усилия

на автора да анализира развитието на винения туризъм и процесите на моделиране на туристическа дестинация на примера на Долината на река Струма.

Дисертационният труд е оформен прецизно, на разбираем и коректен език. Разработен с общ обем от 307 (триста и седем) страници, в т.ч. 267 (двеста шестдесет и седем) страници основен текст, 5 (пет) страници списък на таблиците и фигурите, 9 (девет) страници списък на използваната литература и 26 (двадесет и шест) страници приложения.

Структурата на дисертационният труд се състои от увод (4 стр.), три глави, заключение (1 стр.), използвана литература и 14 (четирнадесет) приложения. Основния текст съдържа 62 фигури, 27 таблици, 12 графики. Приложенията съдържат допълнително 14 фигури, 4 таблици и 12 графики. Използвани са 144 източника, от които 34 на кирилица, 110 на латинеца (основно на английски и испански език), периодика (6 източника) и 22 интернет източници.

Ползваната литература е цитирана коректно в изложението, като на места не са спазени техническите изисквания за цитиране под черта. Дисертационният труд има изразено практико-приложен и методически характер, който се изразява в предложението модел за развитие на винен туризъм в Югозападна България, с приоритет към „съживяването“ и съхранението на традициите в производство на грозде и вино на примера на дестинация Долината на река Струма. Докторантът показва добро познаване на теорията и литературата свързана с въпросите за винения туризъм и управлението на дестинацията.

Авторефератът е разработен прецизно и адекватно отразява съдържанието на дисертационния труд.

Докторантът е представил 5 (пет) научни публикации по темата в специализирани научни издания, съдържащи основните тези и приноси на дисертацията.

4. Обща оценка на научното съдържание, език и стила на изложение

Докторантът аргументирано изтъква **актуалността** на темата, разграничава **обектът** и **предметът** на изследването, ясно дефинира **целта** и своята изследователска **теза**

разгърната посредством пет изследователски задачи. В увода да очертани предварителните допускания и ограничения на дисертационния труд. **Използваният инструментариум** е адекватен на проблематиката, базиран на системния и функционално-структурния подход комбиниран с такива традиционни научноизследователски методи като описание, диагностика, анализ и синтез, сравнение, статистически, иконометрични, анкетни и експертни методи. Използван е достатъчно широк кръг изследователски методи, обогатяващи изследването и преди всичко неговите доказателствени страни.

Любов Иванова показва умения да използва и анализира налични вторични данни, в съчетание със събрания и обработен емпиричен материал свързан с проучване профила на потребителя на винен туризъм (с. 175 – 181, с. 244). **Стилът** на изложението е стегнат, като текста е написан на разбираем научен **език**.

Структурата на дисертацията отразява единството на обекта, предмета, целите и задачите и възприетия от автора системен подход към темата за винения туризъм и по-конкретно за развитието на дестинация „Долината на река Струма“.

Основната част на работата се състои от три глави, като съдържанието на главите съответстват точно на темата на разработката. **В глава първа** озаглавена „Теоретични въпроси на винения туризъм“ е направен сравнително обстоен литературен обзор по темата, като се цитирани трудовете на Т. Дод, Макдоналд, Л. Шарпълс, М. Санчес, Н. Масионис, Марсо и Педраха, Е. Миролио и други, както сравнително слабо са застъпени български автори като М. Нешков, С. Марков, С. Стаменов, С. Алексиева, Д. Цаков, Я. Бориславов и други. Изяснени са същността, състоянието и проблемите на винения туризъм. В отделна подточка са разгледани някои добри практики за развитие на винен туризъм. Материалът е изключително детайлен и изчерпателен, което до известна степен измества фокусът от основната тема на дисертацията.

Във втора глава, озаглавена „Методологически въпроси на развитието на винения туризъм“ се прави ситуационен и маркетингов анализ на дестинациите за винен туризъм (Франция, Испания Италия, Австралия, Чили и други), както и опит да се изведат потребителските нагласи и профил на винения турист. Използвана е предимно вторични

данни с препратки към външни източници и акцент върху маркетинговия аспект на дестинациите за винен туризъм. Като цяло главата остава незавършена с представените графични резултати за профила на потенциалния винен турист и би било уместно обобщение и систематизиране на основните изводи и резултати.

Последната **трета глава** е изцяло практико-приложна и е озаглавена „Приложни въпроси на развитието на винения туризъм“. Направен е детайлен географски, икономически и туристически профил на Юго-западен район и по-конкретно развитието на винения сектор като възможност за диверсификация туристическото предлагане. Основните изводи показват, че територията притежава потенциал за развитие на туристически продукт, което налага анализ на концепцията за устойчиво развитие, приложено във винения туризъм. Достоинство на дисертацията е опита за установяване важноста на потенциала за винения туризъм и ползите от него за Югозападен район и по-конкретно „Долината на река Струма“.

Практическото проучване е на регионално равнище, като са представени резултатите от иконометричен анализ за цел установяване характеристиките на туриста, степента на възможност на задоволяване на неговите потребности, обвързани с възможностите за повишаване на икономическото развитие на изследвания географски район. Проведени са две анкети, първата (2010-2011) сред стопански субекти от страна на предлагането – туристически агенции, предлагащи винени маршрути, собственици и персонал на винарски изби от изследвания район. Втората анкета (2012-2013) е насочена към търсенето и изследва реалните потребители на винени маршрути в Долината на река Струма. Чрез логистична регресия, докторантката прави и своите основни изводи.

Изведените насоки за развитието на дестинацията за винен туризъм са подкрепени с данни от друго анкетно проучване насочено към оценката на Долината на река Струма като туристическа дестинация по 27 основни компоненти (с. 256). Изследването не може да се приеме за представително, доказва, че съществува корелация между консумацията на вино и пътуванията с цел консумация и посещение на винен регион.

В заключението се обобщават окончателните изводи.

5. Оценка на научните и практическите резултати и приносите на дисертационния труд

В дисертационния труд има убедителни доказателства за научно-приложни резултати, представени като решения за управлението и развитието на Юго-западния район и по-конкретно Долината на река Струма като туристическа дестинация за винен туризъм. Подкрепям частично заявените в дисертацията и автореферата приноси моменти, като на база на проведени емпирични проучвания докторантът е извел основните насоки за устойчивото развитие на Долината на река Струма като дестинация за винен туризъм.

Приносите на дисертационния труд имат **практико-приложен характер** и се изразяват в следното:

Първо, диагностицирано е състоянието и потенциала на винения туризъм в област Благоевград, Югозападна България

Второ адаптиран е модел за развитие на Долината на река Струма като дестинация за винен туризъм. Достоинство на дисертацията е комплексния подход за оценка на дестинацията.

Трето, на база на проведени проучвания на регионален принцип са формулирани препоръки и изводи за устойчивото развитие на винен туризъм конкретно за дестинация Долината на река Струма, като значителна част от тях общовалидни и биха могли да бъдат използвани на национално ниво.

6. Критични бележки и препоръки

В дисертацията се констатират и някои недостатъци, които дават основание да бъдат направени и следните конкретни **критични бележки**:

Първо, проучванията за профила на туристите (с. 175, с. 212) не са представителни като извадка, като анализът остава на ниво дескриптивна статистика. Въпреки, че е подобни проучвани са допустими като предварителни и допълващи основната теза, като цяло данните за профила на потребителя не могат да се приемат за надеждни и представителни за нагласите на туристите.

Второ, в практико-приложната трета част, отново се правят препратки към теорията в частта за моделиране и жизнен цикъл на дестинацията за винен туризъм, което би трябвало да бъде част от втора глава.

Заключението е недостатъчно разгърнато и не обобщава основните изводи по целите и задачите на дисертацията.

Трето, на места се срещат неточни изрази като „политически тела, отговори за управлението“ (с. 217) „Лоджит модел“ за логистична регресия (с. 245), както и известно обременяване с интерпретации по общи въпроси свързани с маркетинга на дестинацията и развитието на винения туризъм (втора глава).

Четвърто, забелязват се пропуски по отношение цитирането на източници за използваните данни, фигури и графики (с. 138 -144). Констатирани са и слабости свързани с техническото оформление в т.ч. текст на латинеца и не спазване на стандартите за цитиране. Така например, уикипедия не е надежден и научен източник (с. 129). Липсват датите на достъп до посочените интернет страници. В цитирането под черта на места не са посочени конкретните страници, а само основния източник (с. 220 на пример).

Посочените критични бележки **не намаляват значимостта** на изтъкнатите практико-приложни приноси. Любов Иванова показва задълбочени познания в сферата на винения туризъм и устойчивото развитие на Югозападния район. Дисертационния труд съдържа значителна по обем полезна информация, като обхваща съществени въпроси, свързани с развитието на винения туризъм в Югозападна България. Съдържанието на дисертацията свидетелства, че дисертантът е способен да използва различни методи и да излага постигнати резултати, да прави задълбочени анализи както на наличната вторична информация, така и на събраните лично от него първични данни и факти. Всичко това доказва целесъобразността и оригиналността на получените резултати, които са негово лично дело.

7. Въпроси по дисертационния труд.

1. Моля обяснете как проучвате профилът на винения турист, при условие, че „анкетирания са на брой 230 участника в туристически екскурзии под формата на

масов туризъм без специална цел, свързана с виното“ (с. 175)? Аргументирайте изборът на целевата си извадка.

2. В контекста на изчерпателния преглед на производството на грозде и вино в Юго-западен район и по-конкретно Долината на река Струма, може ли да се твърди, че това е основната и достатъчна предпоставка за развитието на дестинацията за винен туризъм?

8. Автореферат, справка за приносите и публикации, свързани с дисертационния труд

Авторефератът е в обем от 44 (четиридесет и четири) страници, кореспондира с основния труд и представя в синтезиран вид изследваните проблеми. Съставен е от пет части, които включват обща характеристика на дисертационния труд, обем и структура на дисертационния труд, кратко изложение, справка за приносите и публикации по темата. Справката за приносите в дисертационния труд не се приема напълно (виж т. 5 от настоящата рецензия), но като цяло отразява основните постижения на докторанта.

По вид и брой представените публикации, съответстват на обявения в автореферата списък с публикации. Докторант Любов Иванова има общо **5 научни публикации**, пряко свързани с тематиката на дисертационния труд от които **2 студии (№№ 1-2)**, **2 статии** от които една в чужбина (№4) и **1 доклад** изнесен на конференция (№5).

Заключението ми е, че по обем представените публикации, отговарят на **количествените и качествените критерии и изискванията** необходими публикации при защита на дисертационен труд за присъждане на ОНС „доктор“.

9. Общо заключение

Предлаганата за рецензиране докторска дисертация обогатява науката и практиката по отношение на устойчивото развитие на дестинация за винен туризъм. Получените решения на научни задачи представляват усъвършенстване на известни методи, подходи и методики и приспособяването им към спецификата на Югозападна България и по-конкретно Долината на река Струма, като основните изводи и препоръки

могат да бъдат използвани на национално ниво като бъдещи мерки за справяне със съществуващите проблеми и несъвършенства в развитието на винения туризъм. Увереността ми, че направените изводи и обобщения са лично дело на кандидата са причина да смятам, че **дисертацията отговаря** на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за неговото прилагане и Правилника за организацията и провеждането на конкурси за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в ЮЗУ «Неофит Рилски» - Благоевград.

Гореизложеното ми дава основание да предложа на уважаемите членове на научното жури при ЮЗУ «Неофит Рилски» – Благоевград да вземе решение за присъждане на образователната и научна степен „доктор” на Любов Кирилова Иванова по научната специалност Икономика и управление, професионално направление 3.9 Туризъм.

Дата 19.06.2014 г.

Член на журито:

/Доц. д-р Соня Милева/